

PAPER

O‘ZBEKISTONDA QURILISH TARMOG‘I RIVOJLANISHINING IQTISODIY HOLATINING TAHLILI

Raxmatullayeva Diyoraxon Doniyor qizi ^{1, *}

¹Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti 2-bosqich magistratura talabasi

* raxmatullayeva@gmail.com

Abstract

O‘zbekiston Respublikasida qurilish tarmog‘i mustaqillikdan so‘ng milliy iqtisodiyotning eng muhim drayver sohalaridan biriga aylandi. Qurilish sohasi mamlakatda sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirish, infratuzilmani yaxshilash, aholi uchun zamonaviy uy-joy sharoitlarini yaratish va ijtimoiy sohani mustahkamlashda hal qiluvchi rol o‘ynab kelmog‘da. Maqolada so‘nggi yillarda qurilish tarmog‘i o‘sish sur‘ati dinamikasi hududlar kesimida tahlil qilingan va uni rivojlantirish istiqbollari keltirib o‘tilgan.

Key words:

qurilish, qurilish materiallari, sanoat infratuzilmasi, iqtisodiy rivojlanish, raqobatbardoshlik, taraqqiyot strategiyasi, xalqaro bozorlar.

Kirish

Qurilish sanoati O‘zbekiston iqtisodiyotning ustuvor yo‘nalishi sifatida milliy iqtisodiyot tarmoqlari orasida barqaror o‘sish sur‘atlarini qayd etayotgan sohalardan hisoblanadi. Qurilish sanoati har bir mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi, chunki bu sektor nafaqat iqtisodiy o‘shishni ta‘minlash, balki infratuzilma va yashash sharoitlarini yaxshilashga ham xizmat qiladi. O‘zbekistonning 2022–2026–yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot Strategiyasi va ”O‘zbekiston–2030: Yangi rivojlanish strategiyasi”da qurilish sektori, ayniqsa qurilish materiallari ishlab chiqarish tarmog‘iga alohida e‘tibor qaratilgan.

2022–2026–yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot Strategiyasida qurilish materiallari ishlab chiqarishning sifatini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va mahalliy ishlab chiqarishni kuchaytirish orqali ichki bozorda muhim o‘rin egallash, eksport salohiyatini oshirish vazifalari ko‘zda tutilgan. Shuningdek, strategiyada yangi qurilish materiallari ishlab chiqarish uchun ilmiy–tadqiqot ishlari va innovatsion yechimlarni qo‘llashga alohida urg‘u berilgan[1].

”O‘zbekiston–2030: Yangi rivojlanish strategiyasi”da esa qurilish tarmog‘ini raqobatbardosh qilish, resurslarni tejashga yo‘naltirilgan barqaror ishlab chiqarish metodlarini rivojlantirish va ekologik jihatlarini hisobga olish kabilar ko‘zda tutilgan. Ushbu

strategiyada qurilish materiallari ishlab chiqarish uchun kerakli infratuzilma va texnologiyalarni joriy etish, shu bilan birga, xalqaro bozorlarda raqobatbardoshlikni oshirishga qaratilgan tashabbuslar qo‘llab–quvvatlanmoqda[2].

Prezidentning 2021–yil 27–dekabrda PQ–60–sonli qarorida qurilish materiallari tarmog‘ini modernizatsiya qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish va eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarishni qo‘llab–quvvatlashga qaratilgan chora–tadbirlar belgilangan. Ushbu qarorlar orqali qurilish materiallari tarmog‘ida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va barqaror rivojlanishni ta‘minlash maqsad qilingan[3].

Mavzuga oid Adabiyotlar Tahlili

O‘zbekiston qurilish tarmog‘ining rivojlanishi mamlakat iqtisodiy o‘shishini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Qurilish materiallari ishlab chiqarish, yangi texnologiyalarni joriy etish va ekologik xavfsizlikka alohida e‘tibor qaratilgan. O‘zbekistonning 2022–2026–yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasida qurilish sektori, xususan, qurilish materiallari ishlab chiqarishga alohida urg‘u berilgan. Tadqiqotchilar (Nazarov, 2019; To‘xtasinov, 2020) qurilish materiallari ishlab chiqarishda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash va eksport salohiyatini oshirishga urg‘u berishgan. Nazarov (2019) o‘z ishida qurilish sanoatining iqtisodiy ahamiyatini va uning

barqaror rivojlanishga ta'sirini tahlil qilgan, shuningdek, qurilish materiallari ishlab chiqarishda yuqori samaradorlikni ta'minlash uchun yangi texnologiyalarni qo'llash zarurligini ta'kidlagan[4]. To'xtasinov (2020) esa qurilish materiallari ishlab chiqarish jarayonidagi innovatsion yondashuvlarni o'rganib, bu jarayonlar qurilish sektorining iqtisodiy samaradorligini oshirishga yordam berishini ko'rsatgan[5]. Bundan tashqari, statistika agentligi ma'lumotlari asosida iqtisodiy holat tahlil qilindi.

Shuningdek, Prezident qarorlarida (PQ-60-sonli qaror, 2021) qurilish materiallari tarmog'ini modernizatsiya qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish va investitsiyalarni jalb qilish masalalari ko'rilgan. Shukurov (2018) ekologik xavfsizlikni ta'minlash va barqaror qurilish materiallarini ishlab chiqarishning zarurligini ko'rsatgan, bu esa jamiyat uchun foydalidir va ekologik omillarga e'tibor qaratishni talab qiladi[7].

O'zbekistonning qurilish materiallari tarmog'ini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar mamlakat iqtisodiyotining samarali rivojlanishiga xizmat qiladi, yuqori sifatli materiallar ishlab chiqarish va ekologik jihatlarni hisobga olishga yordam beradi. Bularning barchasi O'zbekiston qurilish tarmog'ining raqobatbardoshligini oshirish va iqtisodiy samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

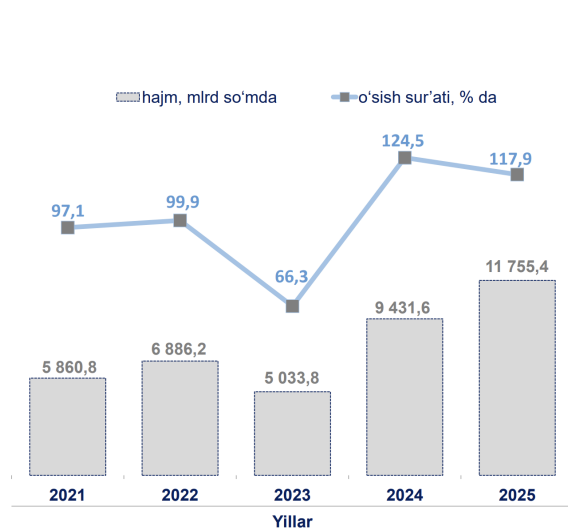
Materiallar va Metodlar

Maqolada O'zbekistonda qurilish tarmog'i rivojlanishining iqtisodiy holati ahamiyatini o'rganish uchun quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuvlar qo'llaniladi. Bunda statistik usul, taqqoslama tahlil, vertikal va gorizontal tahlil usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va Natijalar

O'zbekiston qurilish tarmog'ining rivojlanishini tahlil qilishda bir qator omillarni ko'rib chiqildi. Bular, birinchi navbatda, mamlakatdagi qurilish materiallari ishlab chiqarish sohasining holati, hududlar kesimida qurilish ishlari hajmi dinamikasi, davlat va nodavlat sektor ulushi iqtisodiy tahlil qilindi.

1-rasm: Bajarilgan qurilish ishlari hajmi va o'sish sur'ati

1-rasm O'zbekistonda 2021-yildan 2025-yilgacha bo'lgan davrda qurilish ishlari hajmining dinamikasini va o'sish sur'atini ko'rsatadi.

O'zbekistonda qurilish sektori 2021-2025 yillar davomida

o'zining barqaror o'sish tendensiyasini davom ettirgan. 2023-yilni hisobga olgan holda, 2024 va 2025 yillarda sezilarli o'sish kuzatilgan, bu esa davlatning qurilish sohasiga qaratgan e'tibori va investitsiya loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilganligini ko'rsatadi. 2023-yildagi qisqa pasayishdan so'ng, 2024-yilda kuchli tiklanish va keyinchalik 2025-yilda davom etgan o'sish qurilish tarmog'ining iqtisodiy rivojlanishga qo'shgan hissasini kuchaytirganini anglatadi.

Shu bilan birga, qurilish sektori mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda asosiy omil sifatida qolmoqda, bu esa yangi infratuzilma, uy-joy qurilishi va sanoat obyektlari yaratish orqali iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantiradi.

T/n	Viloyatlar nomi	2020	2021	2022	2023	2024
	Respublika bo'yicha	109,5	106,8	106,6	107	108,8
1	Qoraqalpog'iston Respublikasi	107	103,8	107,3	94,7	107,4
	Viloyatlar					
2	Andijon	109,5	108,7	109,2	102,4	111
3	Buxoro	117	111,8	101,5	103,7	114,9
4	Jizzax	101,5	116,2	107	108	107,8
5	Qashqadaryo	98,3	117,6	105,3	109,8	112,1
6	Navoiy	94,6	116,8	105,5	107,9	113,9
7	Namangan	118,3	109,1	108,5	105,3	112,8
8	Samarqand	111,7	117,8	111,8	110,1	111,7
9	Surxondaryo	109	112,9	101,6	110,5	108,8
10	Sirdaryo	110,2	109,9	99,7	101,6	100,3
11	Toshkent	107,8	115,3	108,6	106,3	110,1
12	Farg'ona	115,3	115,3	113,8	107,9	108,5
13	Xorazm	97,4	130,9	101,8	107,1	111,4

Yuqoridagi 1-jadval O'zbekistonning 2020-2024 yillarda qurilish ishlari hajmi o'sishni ko'rsatadi. Umumiy o'sish sur'ati 2020-yildan 2024-yilgacha barqaror bo'lib, 2024-yilda 108,8% ga yetdi. Viloyatlar bo'yicha o'sish sur'atlari turlicha bo'ldi: Qoraqalpog'istonda 2023-yilda pasayish kuzatilgan (94,7%), lekin 2024-yilda o'sish yana tiklandi. Xorazmda esa 2021-yilda o'sish sur'ati yuqori (130,9%), ammo 2023-yilda pasaygan. Buxoro va Samarqand kabi viloyatlar barqaror o'sish ko'rsatdi, Farg'ona va Xorazmda esa o'sish sur'ati biroz pasaygan.

Umuman olganda, qurilish sektori barcha viloyatlarda barqaror o'sish ko'rsatmoqda, ammo ba'zi hududlarda o'zgarishlar va qisqa muddatli pasayishlar kuzatilgan.

2-rasmda 2025-yilning yanvar oyida O'zbekistonda bajarilgan qurilish ishlari turli faoliyat turlari bo'yicha o'sish sur'atlari keltirilgan. Bino va inshootlar qurilishi: bu yo'nalish umumiy qurilish ishlari hajmining 74,6% ni tashkil etadi va o'sish sur'ati 121,7% ga yetgan. Bu katta o'sish bino va inshootlar qurilishining sezilarli darajada rivojlanganini va davlatning ushbu yo'nalishga e'tiborini kuchaytirganini ko'rsatadi. Fuqarolik ob'ektlarini qurish: bu yo'nalish 14,5% ulushga ega va o'sish sur'ati 102% ni tashkil etgan. Fuqarolik qurilishining o'sish sur'ati o'rtacha darajada bo'lib, aholi ehtiyojlarini qondirish uchun kerakli qurilishlar amalga oshirilganini bildiradi. Ixtisoslashtirilgan qurilish ishlari: bu yo'nalish 10,9% ulushni tashkil etadi va o'sish sur'ati 117,4% ni tashkil qiladi. Ixtisoslashtirilgan qurilish ishlari ham sezilarli darajada o'sishga erishgan, bu sohada yangi texnologiyalar va yuqori malakali mutaxassislar ishlatilayotganini ko'rsatadi.

2-jadvalda 2020-2023 yillarda O'zbekistonda bajarilgan

qurilish ishlarida mulkchilik shakllari bo'yicha tashkilotlar ulushi ko'rsatilgan. Quyidagi tahlilni keltirish mumkin:

2020-yilda umumiy qurilish ishlarining 100% dan 4,5% davlat tashkilotlari, 95,5% nodavlat tashkilotlari tomonidan amalga oshirilgan. Bu shuni anglatadiki, qurilish sektorida nodavlat sektori boshqaruvni qo'lga olgan va katta ulushni tashkil qilgan.

	2020	2021	2022	2023
Jami	100,0	100,0	100,0	100,0
Davlat	4,5	5,2	3,1	1,2
Nodavlat	95,5	94,8	96,9	98,8

2021-yilda davlat tashkilotlarining ulushi 5,2% ga ko'tarilgan, nodavlat tashkilotlarining ulushi esa 94,8% bo'lgan. Bu yilgi o'zgarishlar davlat sektori tomonidan qo'shimcha ishlarga e'tibor qaratilishini ko'rsatadi, lekin umumiy qurilish hajmidagi ulushning katta qismi hali ham nodavlat sektori tomonidan amalga oshirilgan. 2022-yilda davlat tashkilotlarining ulushi 3,1% ga kamaygan, nodavlat tashkilotlari esa 96,9% ulushni tashkil etgan. Bu, davlat sektori faolligining pasayganini, nodavlat sektorining esa kuchayganini ko'rsatadi. 2023-yilda davlat tashkilotlarining ulushi 1,2% ga tushgan, nodavlat tashkilotlarining ulushi esa 98,8% bo'lib, ular umumiy qurilish ishlarining aksariyatini amalga oshirgan. Bu yildagi o'zgarishlar, nodavlat sektorining qurilish tarmog'idagi dominantligini yanada mustahkamlashini ko'rsatadi.

Xulosa va Takliflar

Qurilish tarmog'i O'zbekistonda iqtisodiy rivojlanishning asosiy omillaridan biri bo'lib qolmoqda. Davlat sektori tomonidan amalga oshirilayotgan loyihalar miqdori o'sib borsa-da, nodavlat sektorining ulushi katta ahamiyat kasb etmoqda. Qurilish materiallari ishlab chiqarish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali sektorda yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Shu bilan birga, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va raqobatbardosh bo'lish uchun qurilish tarmog'iga yanada ko'proq e'tibor qaratish zarur.

Takliflar:

- Nodavlat sektori qo'llab-quvvatlanishi kerak: Nodavlat sektorining rivojlanishi uchun qo'shimcha soliq imtiyozlari va moliyaviy rag'batlar yaratilishi lozim.

- Innovatsion texnologiyalarni joriy etish: Qurilish materiallari ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va ekologik jihatlarini hisobga olishga alohida e'tibor qaratish lozim.

- Davlat-xususiy hamkorlikni kuchaytirish: Qurilish tarmog'ida davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni yanada mustahkamlash kerak.

Adabiyotlar

1. O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot Strategiyasi (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 28-dekabrda PQ-60-sonli qarori)
2. "O'zbekiston– 2030" (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 28-dekabrda PQ-60-sonli qarori)
3. Prezidentning 2021-yil 27-dekabrda PQ-60-sonli qarori – Qaror qurilish materiallari ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnologiyalarni joriy etish va eksport salohiyatini oshirishni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan

4. Nazarov, A. (2019). "Qurilish sanoatining iqtisodiy ahamiyati va rivojlanish istiqbollari." Iqtisodiy tahlil va rivojlanish
5. To'xtasinov, U. (2020). "Qurilish materiallari ishlab chiqarish va innovatsion yondashuvlar." Boshqaruv va iqtisodiy rivojlanish
6. Shukurov, Z. (2018). "Ekologik xavfsizlik va qurilish materiallari." Qurilish texnologiyalari va barqaror rivojlanish.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-60-sonli qarori (2021). Qurilish materiallari tarmog'ini rivojlantirishga doir qaror
8. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/construction-2>